

شاخصه‌های سیاسی فرهنگ مهدوی

ابالحسن قاسم فام^۱

چکیده

هر فرهنگی دارای ابعاد و شاخصه‌هایی است که آشنایی با آن‌ها، برای شناخت دقیق و عمیق آن فرهنگ، ضروری به نظر می‌رسد. این شاخصه‌ها قابل تقسیم به محورهای متعددی مانند اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... است. فرهنگ مهدوی نیز مستثنا از این مطلب نبوده و برای شناخت جامع و کامل آن، نیاز به کنکاش و توجه ویژه است. یکی از فضاهاهایی که می‌شود در آن وارد شد و از آن طریق به تبیین فرهنگ مهدوی کمک کرد، پرداختن به ابعاد و شاخصه‌های سیاسی آن است. بدان معنا که در عصر ظهور، حضرت با چه مکانیسمی بساط ظلم و جور را برچیده و بساط عدل و داد را خواهد گسترانید. ویژگی‌های حکومت مهدوی چه خواهد بود؟ همچنین با تأسی به خصوصیات سیاسی حکومت مهدوی، در عصر انتظار چه باید کرد و حکومت‌ها در این دوره از چه شاخصه‌هایی باید برخوردار باشند؟ در این مقاله به ۲۶ شاخصه سیاسی فرهنگ مهدوی اشاره شده است. این نوشتار، رویکردی سیاسی - اجتماعی داشته و روش به‌کاررفته در آن، روش تحلیلی و نقلی است.

واژگان کلیدی: امام مهدی علیه السلام، فرهنگ، فرهنگ مهدوی، شاخصه‌های سیاسی، حکومت.

^۱. دانش پژوه سطح ۴ مهدویت گرایش سیاسی اجتماعی مرکز تخصصی مهدویت قم؛

توجه به فرهنگ مهدوی به‌عنوان فرهنگ حاکم در عصر ظهور و فرهنگ الگو و سرمشق در عصر انتظار، امری مهم است. چراکه علقه انسان منتظر را به مطلوبش که امام معصوم باشد تنگاتنگ می‌کند. در آن وقت است که تا حدودی می‌فهمد امام کیست و امامت چیست؟ لازمه حصول این معرفت، توجه به ابعاد مختلف آن است. ولی از آنجا که پرداختن به همه ابعاد فرهنگ مهدوی، مجال بیشتری می‌طلبد، در این نوشتار تنها به شاخصه‌های سیاسی آن اشاره می‌گردد. البته در این زمینه، پژوهش‌هایی صورت گرفته است که هر کدام به‌نوبه خود، درخور تحسین است؛ مانند: کتاب «آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات» نوشته فرج‌الله عباسی، کتاب «آرمان‌شهر مهدوی در اندیشه سیاسی اسلامی» نوشته محمد سلمان، کتاب «آرمان‌شهر صاحب‌الزمان» نوشته حسین مجدی و... ولی امتیاز پژوهش حاضر آن است که در شمردن این شاخصه‌ها اهتمام زیاد بر آن بوده که به شاخصه‌های متعدد اشاره شود.

۱. مفهوم‌شناسی

الف) فرهنگ

واژه فرهنگ از جمله واژه‌ها و مفاهیم علوم اجتماعی و انسانی است که با وجود کاربرد بسیار، اتفاق نظر چندانی بر سر تعریف آن وجود ندارد. تاکنون بیش از ۲۷۰ تعریف از فرهنگ ارائه شده است.^۱ فرهنگ در لغت عبارت است از: «دانش، ادب، علم و آثار علمی و ادبی یک قوم یا ملت»^۲ یا «مجموعه آداب و رسوم».^۳ اصطلاح

۱. ابوالقاسمی، به‌سوی توسعه فرهنگ دینی در جامعه ایران، ص ۱۸.

۲. عمید، فرهنگ عمید، ص ۸۷۲.

۳. معین، فرهنگ معین، ج ۲، ص ۲۵۳۸.

فرهنگ نیز دارای تعریف‌های گوناگونی است. عمومی‌ترین تعریفی که از فرهنگ ارائه شده، تعریف «ادوارد بارنت تایلور» است.^۱ او فرهنگ را کلیت درهم‌تافته‌ای تعریف کرده که شامل دانش، دین، هنر، قانون، اخلاقیات و هرگونه توانایی و عادت است که آدمی همچون عضوی از جامعه به دست می‌آورد.^۱ در جای دیگر چنین گفته شده است: «فرهنگ مجموعه‌ای کیفی شامل ارزش‌ها، فرآورده‌های هنری، مذهبی، فلسفی و تجلیات فکری، ذوقی و عاطفی است که ضامن حیات جوامع انسانی و تمدن بشری است.»^۲ بنا بر تعریف برخی دیگر، فرهنگ به مجموعه باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادها گفته می‌شود که افراد انسانی در طول سالیانی طولانی بدان دست یافته و آن را از نسلی به نسل دیگر انتقال داده‌اند.^۳ با توجه به تعاریف مختلفی که برای فرهنگ ارائه شده است، می‌شود آن را چنین نیز تعریف کرد: «فرهنگ، جریان یا نظام قانونمند و هدف‌داری متشکل از باورها، ارزش‌ها و هنجارها در شخصیت درونی ماست که محصول انتخاب ما بوده و ما با آن مانوسیم و شأنت دارد که بایدها و نبایدهای زندگی ما را تعریف کند.»

نکته حائز اهمیت در اینجا آن است که وقتی صحبت از فرهنگ می‌شود، آن را دو گونه می‌توان لحاظ کرد: یکی فرهنگ آرمانی و مطلوب که بر ارزش‌های معنوی و آموزه‌های اعتقادی هر جامعه منطبق است. دیگری فرهنگ موجود، که با فرهنگ آرمانی فاصله بسیار دارد.^۴ فرهنگ آرمانی، آن است که الگوهای رفتاری آشکار و

^۱ متقی‌زاده، آسیب‌شناسی فرهنگ مهدوی در عصر جهانی شدن، ص ۱۲۶.

^۱ آشوری، تعریف‌ها و مفهومی فرهنگ، ص ۷۱.

^۲ پهلوان، فرهنگ‌شناسی (گفتارهایی در زمینه فرهنگ و تمدن)، ص ۷۳.

^۳ متقی‌زاده، آسیب‌شناسی فرهنگ مهدوی در عصر جهانی شدن، ص ۱۲۶.

^۴ همان، ص ۱۲۷.

رسماً تأییدشده را دربر می‌گیرد. در حالی که فرهنگ موجود، آن چیزی است که عملاً بر جامعه حاکم است.^۱

ب) فرهنگ مهدوی

در یک نگاه کلی، فرهنگ مهدویت به معنای مجموعه‌ای از دانش‌ها، آداب و علوم مربوط به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه است.^۲ به عبارتی دیگر، فرهنگ مهدویت به مجموعه‌ای از نگرش‌ها و ارزش‌ها و هنجارهای مربوط به ظهور منجی موعود از سلاله پاک پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم اطلاق می‌شود. بنابراین، فرهنگ مهدویت ریشه در تاریخ بشر دارد و تمامی ادیان الهی از همان آغاز، منادی ظهور منجی موعود بوده‌اند.^۳ با توجه به دو گونه‌ای که برای فرهنگ ذکر شد، فرهنگ مهدوی را نیز می‌توان در قالب دو برداشت اصلی بررسی کرد:

نوع اول فرهنگ مهدوی، فرهنگ آرمانی است که در عصر ظهور، توسط امام زمان عجل الله تعالی فرجه بر مبنای باورها و ارزش‌های حقیقی اسلام در جامعه جهانی تحقق خواهد یافت. بنابراین، یک فرهنگ دینی جهان‌شمول و آرمانی را شکل می‌دهد. اما نوع دوم آن، ذیل عنوان «فرهنگ انتظار» قابل ترسیم است. فرهنگ انتظار، فرهنگی است که در عصر غیبت امام شکل می‌گیرد. چنین فرهنگی بر محور همان باورهای زیربنایی و با الگوگیری از چشم‌انداز آرمانی «فرهنگ مهدوی» تحقق می‌یابد.^۴

منظور ما از فرهنگ مهدوی در این نوشتار، فرهنگی است که جامع هر دو گونه آن باشد. بنابراین، فرهنگ مهدویت مجموعه‌ای از آیین‌های اعتقادی، اخلاقی، رفتاری،

^۱. کوئن، مبانی‌شناسی، ص ۶۲.

^۲. درویشی، تأثیر متقابل دفاع مقدس و فرهنگ مهدویت، ص ۱۷۳.

^۳. بهروزی لک، سیاست و مهدویت، ص ۵۳.

^۴. متقی‌زاده، آسیب‌شناسی فرهنگ مهدوی در عصر جهانی‌شدن، ص ۱۲۷.

مدیریتی، معرفتی و فقهی است که پیامبر ﷺ بر پایه وحی الهی برای هدایت انسان به ارمغان آورده و در طول دو قرن و نیم امامت اوصیای برحق او که عالمان ربانی و مخصوص الهی‌اند، تبیین، تشریح و تفسیر شده است. در نهایت نیز به وجود مقدس نورانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه منتهی می‌گردد. در دوران غیبت صغرا به وسیله سفیران چهارگانه آن حضرت با هدایت و رهبری آن ذخیره عدل الهی جریان یافته است. در دوران غیبت کبرا نیز منتظران، انتظار خود را در آن چارچوب پی‌ریزی و تعریف می‌کنند.^۲

ج) شاخصه سیاسی

«شاخصه» از ماده «شخص» (بر وزن خلوص) در اصل به معنای خارج شدن از منزل یا خارج شدن از شهری به شهر دیگر است. از آنجا که هنگام تعجب و خیره شدن چشم، گویی می‌خواهد چشم انسان بیرون بیاید، به این حالت نیز شخص گفته شده است. این حالت، حالتی است که در محشر به گنهکاران دست می‌دهد. آن‌چنان خیره می‌شوند که گویی چشم‌هایشان می‌خواهد از حدقه بیرون بیاید.^۳

مفهوم سیاست نیز به مفهوم «عمل اخذ تصمیم و اجرای آن برای کل جامعه^۱» یا «تدابیری که حکومت به منظور اداره امور کشور اتخاذ می‌کند»^۲ گفته می‌شود.

بنابراین، شاخصه‌های سیاسی یک چیز یعنی ویژگی‌های آشکار و روشن آن در مقام تصمیم‌گیری و اجرا یا در مقام تدبیر امور.

^۱. ر.ک: جعفری، راه‌های گسترش و تعمیق فرهنگ مهدویت در خانواده، ص ۱۵.

^۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۳، ص ۵۰۴.

^۱. بشیریه، آموزش دانش سیاسی، ص ۲۶.

^۲. آقابخشی، فرهنگ علوم سیاسی، ص ۳۰۴.

۲. شاخصه‌های سیاسی فرهنگ مهدوی

با توجه به مطالب پیشین، مراد ما از شاخصه‌های سیاسی فرهنگ مهدوی، خصوصیات بارز و آشکار فرهنگ مهدوی در دوران ظهور یا انتظار، در عرصه تدبیر، تصمیم‌گیری و اجراست. نمونه‌هایی از این شاخصه‌ها عبارت است از:

۱،۲ تولی و تبری

از شاخصه‌های سیاسی فرهنگ مهدوی، دوستی با دوستان خدا و برائت از دشمنان خداوند است. این شاخصه، فراتر از مرزها است. امروزه منتظران ظهور، دوستان خدا را در هر مکانی که زندگی می‌کنند باید مورد تأیید و دشمنان خدا را مورد تبری قرار دهند. امام باقر علیه السلام به نقل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید:

«طُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ قَائِمَ أَهْلِ بَيْتِي وَ هُوَ يَأْتُمُّ بِهِ فِي غَيْبَتِهِ قَبْلَ قِيَامِهِ وَ يَتَوَلَّى أَوْلِيَاءَهُ وَ يُعَادِي أَعْدَاءَهُ ذَلِكَ مِنْ رُفَقَائِي وَ ذَوِي مَوَدَّتِي وَ أَكْرَمُ أُمَّتِي عَلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^۳ خوشا بر احوال کسی که قائم اهل بیت مرا ادراک کرده و در غیبت و پیش از قیامش پیرو او باشد. دوستانش را دوست بدارد و با دشمنانش دشمن باشد. چنین کسی در روز قیامت از رفقا و دوستان من و گرامی‌ترین امت من خواهد بود.»^۴

البته تبری به این معنا نیست که حکومت‌های اسلامی در عصر انتظار با همه دولت‌ها و ملت‌های غیراسلامی قطع رابطه کرده و هیچ‌گونه معاشرت و دادوستدی با آنان نداشته باشند. مهم آن است که هم‌زمان با رفت و آمد و معامله با آنان، روح تبری را در خود حفظ کرده و آنچه را که حقیقتاً منافی با تبری است مرتکب نشوند. تولی و تبری

۳. صدوق، کمال الدین، ج ۱، ب ۲۵، ص ۲۸۶، ح ۲.

۴. عباسی، آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، ص ۱۵.

دو آموزه شاخص از آموزه‌های اسلامی در زمینه روابط مسلمانان با همدیگر و با غیرمسلمانان است که می‌توان از آن دو به‌عنوان دکترین اسلامی در روابط اجتماعی - سیاسی با همدیگر و غیرمسلمانان تعبیر کرد. در ضرورت پرداختن به این مسئله همین بس که اگر تولی و تبری در سیاست اجتماعی به کار گرفته شود، می‌تواند مسائل اجتماعی مسلمانان را در داخل جامعه اسلامی در رابطه با دیگر حکومت‌ها و جامعه‌ها متناسب با آرمان اسلامی سامان دهد و بسیاری از گرفتاری‌های اجتماعی کنونی مسلمانان را اصلاح کند.

۲.۲ نفوذناپذیری در برابر دشمنان

خداوند متعال درباره صفات مؤمنان می‌فرماید: «أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ»^۱ آن‌ها بر کافران سخت گیرند.

علامه طباطبایی در تفسیر این آیه می‌گوید: «جمله «أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ» کنایه از این است که اولیای خدا خود را بزرگ‌تر از آن می‌دانند که اعتنایی به عزت کاذب کفار کنند. کفاری که اعتنایی به امر دین ندارند. همچنان که خدای تعالی پیامبر خود را همین‌طور ادب کرده و به وی فرموده است: «لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ»^۲ [بنابراین] هرگز چشم خود را

^۱. مائده/۵۴.

^۲. حجر/۸۸.

به نعمت‌های [مادّی] که به گروه‌هایی از آن‌ها [کفّار] دادیم، می‌فکن! و به خاطر آنچه آن‌ها دارند، غمگین مباش! و بال [عطوفت] خود را برای مؤمنان فرود آر!»^۳

بنابراین افراد جامعه منتظر باید مراقب باشند که دشمنان با فتنه‌انگیزی در آن‌ها نفوذ نداشته باشند و با بهانه‌های فریبنده به اسلام ضربه نزنند.^۴ ایمان، موجب عزت و نفوذناپذیری انسان در برابر دشمنان می‌شود. اگر جایی برای نفوذ دشمنان و شیاطین در خود قرار داده‌ایم، برای این است که از نظر ایمانی، کوتاهی صورت گرفته است. مؤمن هیچ‌گاه راه نفوذ دشمن را برای خود ایجاد نمی‌کند. حکومت موظف است با ترویج مفاهیم و مبانی دین اسلام و قرآن، استحکام و نفوذناپذیری خود را در برابر دشمنان نشان دهد.

۳،۲ وحدت و انسجام

وحدت و انسجام در زندگی و کار از ارزش‌های انسانی و از رموز کامیابی است. انسان‌های موفق برنامه داشته و بر اساس اصول مشخص، حرکت می‌کنند. انقلاب‌های رهایی‌بخش و سازمان‌یافته، کمتر با شکست روبه‌رو می‌شوند. انسجام بایستی شاخصه اساسی جامعه منتظر باشد. امام صادق علیه السلام اصحاب امام زمان علیه السلام را این‌گونه می‌ستاید: «كَانَ قُلُوبُهُمْ زَبْرَ الْحَدِيدِ لَا يَشُوبُهَا شَكٌّ أَشَدَّ فِي ذَاتِ اللَّهِ مِنَ الْحَجَرِ لَوْ زَا حَمُوا الْجِبَالَ لِأَزَالُوها!» گویا قلب‌هایشان آهن فولادین است که تردیدی در آن‌ها راه ندارد. در راه خدا از سنگ محکم‌ترند و اگر گوه‌ها مانعشان شوند، آن‌ها را از راه برمی‌دارند.

^۳ موسوی همدانی، ترجمه میزان، ج ۵، ص ۶۳۳.

^۴ عباسی، آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، ص ۱۶-۱۷.

^۱ نیلی نجفی، سرور اهل‌الایمان فی علامات ظهور صاحب‌الزمان علیه السلام، ص ۹۶-۹۷.

در روایتی دیگر آمده است: «كأنما رباهم اب واحد و ام واحدة قلوبهم مجتمعة بالمحبة و النصيحة»^۲ گویا یک پدر و مادر آنان را پروریده‌اند. دل‌های آنان از محبت و خیرخواهی به یکدیگر آکنده است.»^۳

۴,۲ شایسته‌سالاری

در دولت حق، هر صاحب حقی از حق خود بهره‌مند می‌شود و ناحقان، قدرت و نفوذی ندارند. کسی به دلیل ثروت انبوه یا نزدیکی و نسبت با حاکمان، چیزی را مالک نمی‌شود. تمام توان در دست اهل آن است. وقتی چنین بود، دیگر مانعی برای بیان حق نیست؛ زیرا هنگامی که افرادی به ناحق چیزی را تصاحب می‌کنند، برای آنکه موقعیتشان به خطر نیفتد اجازه نمی‌دهند حق آشکار شود. پس برای آنکه بتوان حق را در جامعه مطرح کرد باید اول دست کسانی را که حقی ندارند کوتاه کرد. بیشترین همت جامعه زمینه‌ساز باید شایسته‌سالاری باشد. باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی و عمل شود که کسی از حق خود محروم نماند و کسی نیز به ناحق مالک و حاکم چیزی نگردد.

این را می‌توان از روایاتی به دست آورد که بیانگر نوع حکومتی از عدل الهی است که توسط بقیه‌الله عجل الله فرجه عملی خواهد شد. چراکه چنین روایاتی تنها ناظر به حکومت عصر ظهور نیست؛ بلکه برای عصر غیبت نیز این پیام را دارد که بایستی جامعه منتظر نیز در این مسیر حرکت کند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «وَيَرُدُّ اللَّهُ الْحَقَّ إِلَى أَهْلِهِ فَيُظْهِرَ حَقِّي لَأَيُّسَرُ بَشِيءٍ مِّنَ الْحَقِّ مَخَافَةَ أَحَدٍ مِّنَ الْخَلْقِ»^۱ خداوند حق را به اهلس

^۲ یزدی حائری، الزام الناصب، ج ۲، ص ۱۶۵.

^۳ عباسی، آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، ص ۱۷.

^۱ کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۳۴، باب نادر فی حال الغیبه، ج ۲.

برمی‌گرداند. همین عامل باعث آشکارشدن حق می‌شود؛ طوری که دیگر چیزی از حق از ترس کسی مخفی نمی‌شود.»^۲

۵,۲ موضع‌گیری در برابر بدعت‌ها

از شاخصه‌های مهم جامعه عصر ظهور و نیز جامعه منتظر، مبارزه با بدعت‌هاست؛ چه بدعت در اصل دین و چه بدعت‌های مربوط به مهدویت و انتظار. اهمیت موضع‌گیری درباره بدعت از آنجا روشن‌تر می‌گردد که در روایات، یکی از صفات بارز حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه ازین برنده بدعت شمرده شده است. امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

«فَلَا يَتْرُكُ بَدْعَةً إِلَّا أزالَهَا وَ لَا سُنَّةً إِلَّا أَقَامَهَا»^۳ با ظهور آن حضرت هر بدعتی که به وجود آمده باشد از بین خواهد رفت و همه سنت‌ها برپا می‌شود.»

امیرالمؤمنین علیه السلام نیز در نکوهش بدعت فرموده‌اند: «وَمَا أُحْدِثَتْ بَدْعَةٌ إِلَّا تُرِكَ بِهَا سُنَّةٌ فَأَتَّقُوا الْبِدْعَ»^۴ هیچ بدعتی در دین ایجاد نمی‌شود مگر آنکه سنتی ترک گردد؛ پس از بدعت‌ها بپرهیزید.»

اهمیت مبارزه با بدعت‌ها تا آنجاست که اهل بیت علیهم السلام دستور قتل بدعت‌گذاران را صادر می‌کرده‌اند: «أَنَّ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام أَهْدَرَ مَقْتَلَ فَارِسِ بْنِ حَاتِمٍ - وَ ضَمِنَ لِمَنْ يَقْتُلُهُ الْجَنَّةَ فَقَتَلَهُ جُنَيْدٌ - وَ كَانَ فَارِسٌ فِتْنَانًا يَفْتِنُ النَّاسَ وَ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْبِدْعَةِ فَخَرَجَ مِنْ أَبِي

^۲ عباسی، آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، ص ۱۸.

^۳ مفید، الارشاد، ج ۲، ص ۳۸۵.

^۴ شریف الرضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۴۵.

الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَذَا فَارِسٌ لَعَنَهُ اللَّهُ يَعْمَلُ مِنْ قِبَلِي فَتَنَا دَاعِيًا إِلَى الْبِدْعَةِ وَ دَمُهُ هَدْرٌ لِكُلِّ مَنْ قَتَلَهُ فَمَنْ هَذَا الَّذِي يُرِيحُنِي مِنْهُ وَ يَقْتُلُهُ وَ أَنَا ضَامِنٌ لَهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةُ! ^۱ امام

هادی علیه السلام خون فارس بن حاتم را هدر اعلام و برای قاتل او بهشت را تضمین کردند.

پس از این دستور بود که جنید او را کشت. فارس مردم را به فتنه می‌انداخت و به

بدعت فرا می‌خواند. از سوی امام نامه‌ای صادر شد که این فارس که لعنت خدا بر او

باد! ادعا می‌کند که از سوی من تبلیغ می‌کند. این کار او فقط برای فتنه‌انگیزی و

دعوت به بدعت است. بنابراین خونس هدر است. پس چه کسی حاضر است که مرا

از دست او راحت کند و من بهشت را برایش ضمانت کنم؟»

این موضع‌گیری می‌رساند که اگر بدعت‌گذار دست از فتنه‌گری خود برداشت بایستی

از میان برداشته شود تا جامعه آرامش خود را به دست آورد.^۲

۶،۲ استقرار عدالت فراگیر

مشکل اصلی در جوامع امروزی، آتش ظلم و بیدادی است که بشر را در کام خود فرو

برده است. بنابراین، همان‌گونه که ایجاد عدالت از اهداف اصلی همه پیامبران در آغاز

رسالت بوده، سرلوحه برنامه‌های منجی عالم نیز خواهد بود. در عصر غیبت نیز

جامعه‌ای که رو به کمال موعود گام برمی‌دارد باید برقراری عدالت را در رأس

^۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۲۴، ب ۴۷، ح ۲۰۱۲۷.

^۲. عباسی، آسیب‌شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، ص ۱۹-۲۰.

برنامه‌های اصلاحی خود قرار دهد؛ زیرا تمامی ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی به شدت متأثر از میزان تأمین عدالت در جامعه هستند. بشر در نظام عادل و دادگستر به درستی تربیت می‌شود، با آسایش و فراغت به تکلیف تن می‌دهد و به حقوق دیگران احترام می‌گذارد. بشر در سایه این مسئولیت‌پذیری و تعهد به جامعه، به سعادت دست می‌یابد.^۳

از پیامبر خدا ﷺ نقل شده است که درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه فرمود: «...يَمَلَأُ قُلُوبَ عِبَادِهِ عِبَادَةً وَ يَسَعُهُمْ عَدْلُهُ...»^۴ دل‌های بندگان را پر از عبادت کرده و عدلش همه را شامل می‌شود.»

در حدیثی از امام باقر علیه السلام آمده است: «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا... يَعْدِلُ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ الْبَرِّ مِنْهُمْ وَ الْفَاجِرِ»^۱ چون قائم ما به پا خیزد... در میان خلق خدا - با نیک و بد - به عدالت رفتار می‌کند.»

۷,۲ حمایت از مستضعفان

در جامعه منتظر حاکمان باید دفاع از مظلوم و بازپس‌گیری حق مستضعفان از چنگ مفسدان را با اقتدا به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه سرلوحه کار خود قرار دهند. آن‌ها باید مواظب باشند که مرور زمان یا دخالت‌های دیگران و یا محافظه‌کاری قضات، سبب نشود حق مظلوم از ظالم گرفته نشود.

^۳ همان، ص ۲۰.

^۴ طوسی، الغیبه، ص ۱۷۹.

^۱ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۹، ب ۳۶، ص ۲۸۲.

در بعضی روایات آمده است: «یبلغ من ردّ المهدی المظالم حتی لو کان تحت ضرس إنسان شیء انتزعه حتی یرده»^۱ کار امام مهدی عجل الله فرجه درباره پس گرفتن حقوق بدان جا رسد که اگر در بُن دندان انسانی حق فردی دیگر نهاده باشد، آن را بازپس گرفته و به صاحب حق برمی گرداند.»

آن گونه که حضرت علی علیه السلام نیز در خطبه آغاز خلافتش فرمود: «هرجا که باشد حق ستمدیده گرفته می شود و به او رد می گردد.»^۲

در جامعه منتظر باید مثل جامعه عصر ظهور اقشار ضعیف مورد حمایت های مادی قرار گیرند؛ مثلا ستادهایی برای پرداخت بدهی، نفقه و گرفتن حق آنان تشکیل شود تا از حیث عاطفی، معنوی و مادی احساس کمبودی نداشته و از آسیب های فردی و اجتماعی محفوظ بمانند. امیرمؤمنان علیه السلام در توصیف امام مهدی عجل الله فرجه می فرماید: «هیچ برده مسلمانی باقی نمی ماند مگر آنکه حضرت او را خریده و آزاد می سازد؛ و بدهکاری نیست مگر آنکه وام او را بپردازد. ستمی بر کسی نمی رود مگر آنکه داد او را بستاند. کسی کشته نمی شود مگر اینکه قرض او را ادا می کند و خانواده اش را تحت پوشش کمک های خویش قرار می دهد.»^۳

امام باقر علیه السلام نیز فرمودند: «...فَیُعْطِیْکُمْ فِی السَّنَةِ عَطَاءً بَیْنَ وَ بَیْرُزْقُکُمْ فِی الشَّهْرِ رِزْقَیْنِ؛^۱ در سال دو بار بر شما بخشش می فرماید و در هر ماه دو بار روزی می دهد.»^۲

^۱ ابن طاووس، التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن، ص ۱۴۳.

^۲ مجدی، آرمان شهر صاحب الزمان، ص ۱۹۴؛ سلمان، آرمان شهر مهدوی، ص ۹۲.

^۳ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۲۲۴-۲۲۵.

^۴ نعمانی، الغیبه، ص ۲۳۹، ح ۳۰.

۸،۲ امام زمان عجل الله فرجه به عنوان رهبر جهانی آرمان شهر^۲

طبق مبانی اسلامی، اساس جامعه فاضله اسلامی بر محوریت شخص امام بنا شده است. در تمامی منابعی که از آرمان شهر سخن گفته شده، چنین آرمان شهری به دست فردی مبعوث ساخته خواهد شد. در رایج ترین این منابع، پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله وسلم منجی موعود را فردی از فرزندان خویش معرفی کرده است که روزی ظهور نموده و خداوند او را بر زمین حاکم خواهد کرد. بدین جهت تمامی معصومین عليهم السلام منتظر ظهور آن حضرت بوده اند.

بدون تردید حضرت مهدی عجل الله فرجه به عنوان حجت و امام، کسی است که فقدان وی موجب خالی شدن روی زمین از حجت خدا می گردد. در روایتی امام صادق عليه السلام می فرمایند: «لَوْ بَقِيَتِ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ لَسَاخَتْ؛^۴ اگر زمین خالی از حجت بماند، ویران می شود.» امام هادی عليه السلام نیز در زیارت جامعه کبیره چنین بر نقش امام در جهان هستی اشاره فرموده است: «و خداوند به خاطر شما آفرینش را آغاز کرد و از برای شما جهان را پایان می دهد. به احترام شما باران فرو می ریزد و به جهت شما آسمان را از فرو ریختن بر زمین باز می دارد. به خاطر شما گرفتاری ها و غم و اندوه ها را رفع می کند و سختی و ناراحتی ها را برطرف می سازد.»^۵

۲. مجدی، آرمان شهر صاحب الزمان، ص ۱۹۷-۱۹۸.

۳. سلمان، آرمان شهر مهدوی، ص ۹۲.

۴. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۷۹.

۵. مفاتیح الجنان، زیارت جامعه کبیره.

منتظران و صاحبان حکومت و قدرت در عصر انتظار همواره باید خود را در محضر امام زمان عجل الله فرجه و به مثابه یک سرباز برای ایشان ببینند. در دیدگاه یک انسان مؤمن و معتقد، آن حضرت فقط رهبر عصر ظهور نیست؛ بلکه ایشان همیشه باید مقتدا باشد. کسی که چنین اعتقادی پیدا کرد، در انجام وظایف خود، کوشا و بانشاط خواهد بود.

۹،۲ ترک ظلم‌پذیری و ظالم‌بودن^۱

این شاخصه، برگرفته از اصل روشن قرآنی «لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ»^۱ است. این آیه در حقیقت یک شعار وسیع و پرمایه اسلامی است که می‌گوید: «به همان نسبت که مسلمانان باید از ستمگری بپرهیزند، از تن‌دادن به ظلم‌و ستم نیز باید اجتناب کنند. اصولاً اگر ستم‌کش نباشد، ستمگر کمتر پیدا می‌شود؛ و اگر مسلمانان آمادگی کافی برای دفاع از حقوق خود داشته باشند کسی نمی‌تواند به آن‌ها ستم کند. باید پیش از آنکه به ظالم بگوییم ستم مکن، به مظلوم بگوییم که تن به ستم مده.»^۲

۱۰،۲ سامان‌دهی به مطالبات مشروع و معقول شهروندان^۳

تاریخ نشان داده است که حکومتی دوام و پایداری بیشتری دارد که به تأمین نیازهای عمومی توجه بیشتری داشته است. این اصل در حکومت مهدوی نیز جریان دارد. نکته حائز اهمیت در اینجا مشروعیت و معقولیت مطالبات است. بدان معنا که نباید حکومت، تابع محض و بی‌قید و شرط توده مردم باشد. وظیفه حکومت آن است که

^۱. سلمان، آرمان‌شهر مهدوی، ص ۹۴.

^۱. بقره/۲۷۹.

^۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۳۷۷.

^۳. سلمان، آرمان‌شهر مهدوی، ص ۱۰۱ و ۱۱۵-۱۱۶.

هرجا درخواستی مقبول از مردم شنید، جامه عمل بپوشاند و هرجا که دید مردم در مطالبه به کژی راه رفته‌اند، آنان را توجیه کرده و به راه حق آورند.

۱۱,۲ حاکمیت جامع قرآن^۴

حکومت مهدوی، سرمنزل مقصود همه انبیا و ائمه علیهم‌السلام است. در آن دوران است که آخرین کتاب آسمانی که جامع همه تعالیم و حیانی است به‌طور کامل حاکمیت یافته و محور همه‌چیز قرار می‌گیرد. جامعه منتظر نیز با تاسی به آن دوران باید در پیاده‌سازی حداکثری احکام قرآن سعی و کوشش کند.

۱۲,۲ همدلی همه نیروها در خدمت‌رسانی^۵

مردم در نظام سیاسی مهدوی، مردمی حاضر در صحنه و همراه با امام زمان عجل‌الله‌فرجه هستند. آنان از باب «فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ»^۶ در انجام وظایف و یاری‌رساندن به دیگران با یکدیگر رقابت کرده و تنها هدفشان، جلب رضایت خداوند و امام زمان عجل‌الله‌فرجه است.

۱۳,۲ تقدم ارزش‌های معنوی بر مصالح مادی^۱

اصل زندگی انسان، توجه به خدا و رعایت معنویات است؛ زیرا آدمی در سایه معنویات به کمال حقیقی خویش رسیده، به هدف آفرینش نزدیک می‌شود. زندگی مادی وسیله‌ای برای رسیدن انسان به این هدف است. بر این اساس اگر به‌دست‌آوردن مادیات مانعی برای رسیدن به معنویات باشد و انسان مجبور شود که

^۴. همان، ص ۱۱۲.

^۵. همان، ص ۱۱۳.

^۶. بقره/۱۴۸.

^۱. سلمان، آرمان‌شهر مهدوی، ص ۱۱۴.

حتما یکی را به دست بیاورد باید معنویات را انتخاب کند. یعنی مادیات باید وسیله‌ای باشد که انسان را به معنویات که هدف اصلی است، برساند. در نتیجه، انسان باید وسیله را فدای هدف کند و از مادیات بگذرد. مباحث سیاسی جامعه نیز مستثنا از این امر نبوده و نگاه آدمی در عرصه تدبیر امور جامعه، باید این چنین باشد.

۱۴،۲ منزلت نداشتن کارگزاران ناصالح در حکومت مهدوی

معیار عزل و نصب‌ها در حکومت امام زمان علیه السلام، حق و عدل است. از این رو دولتمردان او همگی صالح و متعهد خواهند بود. هر که با شیوه الهی او منطبق و هماهنگ نباشد، کنار گذاشته خواهد شد. با هیچ‌کسی نیز بر سر معیارها و ارزش‌ها مصالحه نخواهد شد. با تمسک به این سیره، در جامعه منتظر نیز باید شایسته‌سالاری حاکم باشد و با اجتناب از رانت‌خواری و حزب‌بازی، کار را به افرادی که دارای تدین، تعهد و تخصص هستند، سپرد. از طرفی نیز بدون محافظه‌کاری و مماشات با مدیران فاقد این صفات برخورد کرده و شایستگان را جایگزین آن‌ها قرار دهیم.^۲

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید: «لَيُنزَعَنَّ عَنْكُمْ قُضَاءُ السَّوِّءِ... وَ لَيُعْزَلَنَّ عَنْكُمْ أُمَرَاءُ الْجَوْرِ وَ لَيُطَهَّرَنَّ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ غَاشٍ وَ لَيُعْمَلَنَّ بِالْعَدْلِ»^۳ به راستی او (مهدی) قاضیان زشت‌کردار را برکنار می‌کند... و حکمرانان ستمگر را برمی‌دارد و زمین را از هر ستمگری پاکیزه می‌کند و خود به عدالت رفتار می‌نماید.»

^۲. مجدی، آرمان‌شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۹۵-۱۹۶.

^۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۱۲۰.

۱۵,۲ آسیب‌شناسی دولت و نظام‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی^۱

آسیب‌شناسی از مهم‌ترین تدابیر و شاخصه‌های سیاسی یک حکومت است. حکومتی که آسیب‌شناسی نشود، از سویی نیروهای مثبت را مغرور کرده و آن‌ها جز نقاط قوت خودشان، چیزی را نمی‌بینند. از سویی دیگر، نیروهای ناکارآمد و فرصت‌طلب را بر اقدام کارهای خلاف عدالت، جری خواهد ساخت. این شاخصه بیشتر مربوط به حکومت‌های عصر انتظار است.

۱۶,۲ توجه به رفع نیازهای کارکنان و کارگزاران

هدف اصلی به‌کارگیری افراد در هر حکومتی رسیدن به اهداف آن حکومت است. این امر نیز بدون حضور کارکنان، محال و ناشدنی است. بنابراین حاکم جامعه علاوه بر شناخت اهداف، ظرفیت‌ها، چالش‌ها، مسائل و مشکلات باید نسبت به مراتب نیازهای مادی و معنوی کارکنان نیز شناخت کافی داشته باشد؛ زیرا حاکم باید استفاده از ظرفیت‌ها و رفع موانع و مشکلات را از طریق کارکنان و کارگزاران به انجام برساند. به‌طور قطع و یقین اگر نیازهای کارکنان، شناسایی و در حد توان و مقدرات به آن‌ها پرداخته شود همان کارکنان در رفع موانع و رسیدن به اهداف با انگیزه و با جان و دل کار کرده و موفقیت و پیشرفت حاکم را موفقیت خود می‌دانند. اما اگر حاکم به هر دلیلی نسبت به خواسته‌ها و نیازهای کارکنان بی‌تفاوت باشد لطمات جبران‌ناپذیری به حکومت وارد می‌شود. اگر به حد وافی، نیازمندی‌های کارکنان و کارگزاران تأمین نگردد، امکان به‌وجود آمدن مشکلات افزایش می‌یابد.^۲

امیر مؤمنان علیه السلام به مالک اشتر می‌فرماید: «أَسْبِغْ عَلَيْهِمُ الْأَرْزَاقَ فَإِنَّ ذَلِكَ قُوَّةٌ لَهُمْ عَلَى اسْتِصْلَاحِ أَنْفُسِهِمْ وَ غِنَى لَهُمْ عَنْ تَنَاوُلِ مَا تَحْتَ أَيْدِيهِمْ وَ حُجَّةٌ عَلَيْهِمْ إِنْ خَالَفُوا أَمْرَكَ

^۱. سلمان، آرمان شهر مهدوی، ص ۱۲۴.

^۲. همان، ص ۱۲۵.

أَوْ تَلْمُؤًا أَمَانَتِكَ؛^۳ روزی فراوان بر آنان ارزانی دار، که با گرفتن حقوق کافی در اصلاح خود بیشتر می‌کوشند و با بی‌نیازی، دست به اموال بیت‌المال نمی‌زنند و اتمام حجّتی است بر آنان که اگر فرمانت را نپذیرند یا در امانت تو خیانت کنند.»

۱۷،۲ مردم‌پروری^۱

پایداری هر حکومتی رابطه مستقیم با مردم‌پروری آن حکومت دارد. از همین جهت برای بقا و استمرار حاکمیت باید با مردم همراهی کرد. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «دورترین افراد و دشمن‌ترین آن‌ها نزد تو کسی باشد که پیش تو، از دیگران عیب‌جویی می‌کند؛ زیرا در مردم عیب‌هایی هست که والی، سزاوارترین شخص برای پوشاندن آن‌هاست. از عیب‌های آنچه از نظر تو پنهان مانده، مخواه که آشکار شود؛ زیرا آنچه بر عهده توست، پاکیزه‌سازی چیزهایی است که بر تو آشکار بوده است. خدا بر آنچه از نظرت پوشیده مانده، داوری نخواهد کرد. عیب‌های دیگران را بپوشان تا خداوند عیب‌های تو را بپوشاند. در کنار عیب‌پوشی، گشودگی سینه رهبر یا رهبران است که در حل کردن کینه‌ها، نقش مهمی دارد. گره هر کینه را بگشا و از دل بیرون کن و رشته عداوت را بگسل و خود را از آنچه از تو پوشیده داشته شده، به تغافل بزن و گفته سخن‌چینان را تصدیق مکن.»^۲

پرتال جامع علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

^۳. شریف‌الرضی، نهج البلاغه، نامه ۵۳.

^۱. سلمان، آرمان‌شهر مهدوی، ص ۱۲۵-۱۲۶.

^۲. شریف‌الرضی، نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۱۸،۲ پرهیز از خشونت در تعامل با معارضان در ابتدای امر^۳

استراتژی پرهیز از خشونت تا حد ممکن، رویه اولیای خداست که البته عقل نیز به آن حکم می‌کند. به صرف ایجاد یک نگاه معارض نباید آن را کوبید؛ بلکه باید زمینه‌ها و بسترهای ایجاد آن را بررسی و سپس در آن‌باره حکم کرد. یکی از مصادیق این استراتژی، عدم قصاص پیش از وقوع جنایت است؛ همانند آنچه در مورد خروج طلحه و زبیر از کوفه و حرکت به طرف بصره به بهانه انجام اعمال عمره اتفاق افتاد. امام علی علیه السلام هنگام خداحفاظی آنها، به آن دو تذکر داد؛ ولی نه تنها عقوبتشان نکرد، بلکه آن‌ها را ممنوع الخروج نیز نکرد. آن حضرت تنها به اخذ بیعت مجدد بر عدم خروج از ولایتش بسنده کرد.^۴

۱۹،۲ وفاق ملت‌ها و امت‌ها

در آخرالزمان، دشمنان دین با استفاده از شعار «اختلاف بینداز، حکومت کن» تلاش می‌کنند جلوی رشد فزاینده اسلام را بگیرند یا حداقل آن را کند کنند. برای مقابله با این حربه دشمن، ملت اسلامی و دولتمردان در سراسر عالم وظیفه دارند با الگوگیری از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در صدد ایجاد وفاق ملی و اتحاد اسلامی باشند. از این رهگذر می‌توانند اصل اسلام را از فتنه‌های آخرالزمانی محفوظ داشته و زمینه ظهور رهبر بزرگ اسلام را فراهم کنند. روشن حکومت حضرت این چنین است: از امام صادق علیه السلام درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه چنین نقل شده است: «أَنْ يُظْهِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْحَقَّ وَالْعَدْلَ فِي الْبِلَادِ وَيُحْسِنَ حَالَ عَامَّةِ الْعِبَادِ وَيَجْمَعَ اللَّهُ الْكَلِمَةَ وَيُؤَلِّفَ بَيْنَ قُلُوبِ

^۳. سلمان، آرمان شهر مهدوی، ص ۱۲۶.

^۴. همان، ص ۱۲۷.

مُخْتَلِفَةً^۱ خداوند عزوجل به واسطه او حق را ظاهر و عدل را در شهرها گسترش می‌دهد و حال عموم مردم را بهبود می‌بخشد و وحدت کلمه پدید آورده و بین قلب‌های گوناگون الفت ایجاد می‌کند.»

بنابراین یکی از مهم‌ترین وظایف فرد منتظر، حفظ یکپارچگی و اتحاد شیعیان و پایبندی به عهدشان با امام زمان عجل الله تعالی فرجه است. هرگونه اخلال در صفوف متحد منتظران، منافی با وظایف دینی آنان و کمک به دشمنان آن حضرت است.^۲

۲۰،۲ پرورش افراد مستعد

مدیران سیاسی - اجتماعی با الگوبرداری از سیره حضرت برای رشد افراد جامعه باید شعار جذب حداکثری و دفع حداقلی را سرلوحه کار خود قرار دهند. آنان می‌بایست با گذشت و رأفت اسلامی، افرادی را که قابل‌هدایت بوده و دارای استعداد کمال هستند پرورش داده و به کمال برسانند.^۳

از امام باقر علیه السلام نقل شده است که درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه فرمود: «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُءُوسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهِ عُقُولَهُمْ وَ أَكْمَلَ بِهِ أَخْلَاقَهُمْ^۴؛ چون قائم ما قیام کند دستش را بر سر بندگان می‌گذارد و عقول آن‌ها را متمرکز ساخته و فکرهايشان را به کمال می‌رساند.»

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ صدوق، کمال‌الدین، ج ۲، ص ۶۴۷، ب ۵۵، ح ۷.

^۲ مجدی، آرمان‌شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۸۹-۱۹۰.

^۳ همان، ص ۱۹۰.

^۴ مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶.

۲۱،۲ پناهی برای مردم

مسئولان جامعه منتظر باید با تاسی به سیره امام در جامعه مهدوی در سختی‌ها و مشکلات، پناهگاه مردم باشند. آن‌ها باید تلاش کنند برای مردم، حتی غیرمسلمانان، جاذبه داشته و با سخنان و عملکرد خود، مردم را به سوی اسلام ترغیب کنند.

در روایتی آمده است: «...یاوی الی المهدی امته کما تأوی النحل الی یعسوبها...»^۱ امت مهدی به او پناه می‌برند همان‌گونه که زنبورها به دور ملکه خود می‌گردند. همچنین در روایتی نقل شده است: «يَخْرُجُ الْمَهْدِيُّ فِي أُمَّتِي يَبْعَثُهُ اللَّهُ غِيَاثًا لِلنَّاسِ»^۲ از میان امت من، مهدی قیام می‌کند، خداوند او را برای فریادرسی مردمان برمی‌انگیزاند.»

بنابراین مسئولان جامعه منتظر باید برای مردم از جهات مختلف اعتقادی، اخلاقی و عملی، در بعد فردی و اجتماعی به‌عنوان پناهگاه و نوعی تسلی‌خاطر در مشکلات روزمره زندگی باشند؛ نه اینکه با رفتار و روش زندگی خود، خاری در چشم اقشار ضعیف جامعه شوند.^۳

۲۲،۲ جلب خشنودی مردم و حفظ ارتباط مردمی

کسانی که به حکومت یا پُست و مقامی رسیدند باید تا جایی که می‌توانند به امور مراجعه‌کنندگان رسیدگی کرده و آنان را خشنود کنند. همچنان که درباره حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه می‌خوانیم:

^۱. حرّ عاملی، اثبات الهداء، ج ۵، ص ۲۷۱.

^۲. اربلی، کشف الغمّه، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۱۵.

^۳. مجدی، آرمان‌شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۹۱.

- «يَرْضَى فِي خِلَافَتِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ وَأَهْلُ السَّمَاءِ وَالطَّيْرُ فِي الْجَوْءِ»^٩ در روزهای خلافتش، اهل زمین و آسمان و پرندگان هوا خشنود خواهند شد.

- «يَرْضَى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَ سَاكِنُ الْأَرْضِ... حَتَّى يَتَمَنَّى الْأَحْيَاءُ الْأَمْوَاتَ تَعِيشُ فِي ذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانِ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ»^{١٠} اهالی آسمان و زمین، از او خشنودند... حتی زنده‌ها آرزو می‌کنند ای کاش مرده‌ها نیز هفت، هشت یا نه سال در آن روزگار زندگی می‌کردند.»

حاکمان و مدیران در جامعه اسلامی باید میان مردم زندگی کرده و از وضع زندگی آنان آگاه باشند. اگر مدیران جامعه به سبب مصالح امنیتی و... نمی‌توانند میان مردم باشند وظیفه دارند ارتباط مردمی را حفظ کرده و از درد دل آنان آگاهی پیدا کنند. همان‌گونه که حضرت مهدی عجل الله فرجه در عصر غیبت صغرا ارتباط خود را با مردم از راه وکلا و سفیران حفظ کرد. پس از آن، در عصر غیبت کبرا نیز، خود حضرت هنگام ضرورت به فریاد شیعیان رسیده، رفع گرفتاری می‌کنند. ایشان در توقیع خود به شیخ مفید می‌فرماید:

«إِنَّا غَيْرُ مُهْمِلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَ لَا نَاسِينَ لِذِكْرِكُمْ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَنَزَلَ بِكُمْ اللَّأْوَاءُ وَ اصْطَلَمَكُمُ الْأَعْدَاءُ»^١ ما در رسیدگی و سرپرستی شما کوتاهی و اهمال نکرده، شما را از یاد نبرده‌ایم. اگر جز این بود، دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان، شما را ریشه‌کن می‌کردند.»^٢

^٩ اربلی، کشف الغمّه، ج ٢، ص ٤٦٩، ح ٩.

^{١٠} مجلسی، بحار الانوار، ج ٥١، ص ١٠٤.

^١ طبرسی، الاحتجاج، ج ٢، ص ٤٩٧.

^٢ مجدی، آرمان شهر صاحب الزمان، ص ١٩٣-١٩٤.

۲۳،۲ نظارت دقیق بر عملکرد کارگزاران

در یک نظام حکومتی، نظارت دقیق بر اجرای صحیح وظایف محوله به زیرمجموعه باعث افزایش امنیت روانی و اجتماعی افراد و جامعه و افزایش عدالت اجتماعی و اقتصادی خواهد شد. در مقابل، عدم نظارت باعث افزایش فساد اجتماعی و تزلزل ارکان نظام خواهد شد. لذا مدیران جامعه منتظر، باید با اقتدا به جامعه مهدوی برای گسترش عدالت در سطح جامعه منتظر، تلاش کنند. رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «علامه المهدی آن یکنون شدیداً علی العمال، جواداً بالمال، رحیماً بالمساکین؛^۳ از نشانه‌های مهدی، سخت‌گیری در برخورد با کارگزاران، بخشندگی مال، مهربانی و رحمت با تهیدستان است.»^۴

۲۴،۲ بی‌نیاز کردن مردم با معنویات

مسئولان باید تلاش کنند با بهره‌برداری از روش امام، مردم را به وسیله گسترش معنویات در سطح جامعه و بین افراد و افزایش نورانیت دل‌ها با اشاعه معارف الهی، از امور مادی بی‌نیاز کنند. امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام نیز در عصر ظهور همین کارها را انجام خواهند داد. از همین رو باید در سطح جامعه طوری برنامه‌ریزی شود که افراد با شناخت کامل نسبت به انسان و جایگاه او در عالم خلقت و با تلاش خود، رذایل اخلاقی مانند آرزوهای طولانی و طمع را از خود دور کرده و در راه کسب فضایل اخلاقی مانند قناعت، از خودگذشتگی و ایثار گام بردارند تا طعم شیرین بندگی خدا و بی‌نیازی نسبت به خلق را بچشند.

^۳. ابن‌حبون، شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار، ج ۳، ص ۵۶۱.

^۴. مجدی، آرمان شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۹۵.

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «إِنَّ قَائِمًا إِذَا قَامَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بُنُورَ رَبِّهَا وَ اسْتَعْنَى النَّاسُ؛^۱ چون قائم ما قیام کند، زمین به نور پروردگارش روشن می‌گردد و مردم، همگی طلب بی‌نیازی می‌کنند.»^۲

۲۵،۲ تلاش برای عمران و آبادی جامعه

جامعه منتظر باید جامعه‌ای شاداب و آباد باشد و دولتمردان و مدیران باید برای رسیدن به این مهم، تلاش وافر انجام دهند. هرچند عمران و آبادانی در سطح جهانی از ویژگی‌های اختصاصی عصر ظهور است که تنها در سایه حکومت آن حضرت پدید می‌آید. ثروت‌ها و امکانات، صرف آبادی زمین و شهرها و روستاها می‌شود. این عمران در همه دنیا که قلمرو حکومت ایشان است مشهود خواهد بود.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْمَهْدِيَّ يَفْرُقُ أَصْحَابَهُ وَ هُمُ الَّذِينَ عَاهَدُوهُ فِي أَوَّلِ خُرُوجِهِ فَيُوجِّهُهُمْ إِلَى جَمِيعِ الْبُلْدَانِ وَ يَأْمُرُهُم بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ وَ كُلَّ رَجُلٍ مِنْهُمْ يَحْكُمُ عَلَى إِقْلِيمٍ مِنَ الْأَرْضِ وَ يَعْمُرُونَ جَمِيعَ مَدَائِنِ الدُّنْيَا بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ؛^۳ مهدی اصحاب خویش را در تمامی شهرها می‌پراکند و آنان را به عدالت و احسان فرمان می‌دهد. آنان را حاکمان مناطق مختلف قرار داده و دستور می‌دهد که به آبادانی و سازندگی شهرها پردازند.»

امام باقر علیه السلام نیز می‌فرماید: «الْقَائِمُ مِنَ الْمَنْصُورِ بِالرَّعْبِ مُؤَيَّدٌ بِالنَّصْرِ... يَبْلُغُ سُلْطَانَهُ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ... فَلَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ خَرَابٌ إِلَّا عَمَرَهُ؛^۴ قائم ما به وسیله بیم، یاری

^۱ طوسی، الغیبه، ص ۴۶۸.

^۲ مجدی، آرمان شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۹۶.

^۳ یزدی حائری، الزام الناصب، ج ۲، ص ۱۷۲.

^۴ حویزی، تفسیر نورالتقلین، ج ۲، ص ۲۱۲.

شود و با پیروزی تأیید گردد... حکومت او مشرق و مغرب را فراگیرد... پس در تمامی روی زمین خرابی باقی نمی‌ماند مگر آنکه آباد شود.»

پس جامعه منتظر باید برای آبادانی زمین و حفظ محیط‌زیست تلاش کند. باید بکوشد تا خود را به سطح مطلوبی از حیث توسعه علمی و فنی پایدار برساند. از این رهگذر است که زمینه ظهور حکومت امام عصر عجل الله تعالی فرجه فراهم می‌آید.^۵

۲۶،۲ قانونمندی کامل

در جامعه مهدوی، زمینه قانون‌شکنی و ظلم و تجاوز به حقوق دیگران از بین می‌رود و در صورت وقوع ظلم، حضرت با قاطعیت برخورد کرده و حق را به حقدار خواهد داد. در اثر این قدرت و احاطه، به تدریج خود مردم با کنترل درونی و نفسانی خود، جرم و گناه مرتکب نشده و در پی آن، قوانین به‌طور خودجوش رعایت می‌گردند.^۱

نتیجه‌گیری

از مجموع مباحث مطرح‌شده، روشن شد که با توجه به ابعاد و شاخصه‌های فرهنگ مهدوی، ارتباط و شناخت ما نسبت به وجود مقدس امام زمان عجل الله تعالی فرجه تقویت شده و ما را با وظایف فردی و اجتماعی خود در عصر انتظار آشناتر می‌کند. در این نوشتار، از بین شاخصه‌ها و جنبه‌های مختلف فرهنگ مهدوی، شاخصه‌های سیاسی آن، مورد تحلیل و بررسی واقع شد. از جمله مهم‌ترین آن شاخصه‌ها می‌توان به وحدت و

^۵ مجدی، آرمان‌شهر صاحب‌الزمان، ص ۱۹۶-۱۹۷.

^۱ همان، ص ۱۱۹-۱۲۰.

انسجام، شایسته‌سالاری، حاکمیت جامع قرآن، استقرار عدالت فراگیر، مردم‌پروری و قانونمندی کامل اشاره کرد. امید است که در عصر انتظار، حکومت‌ها با تأسی از حکومت مهدوی عصر ظهور، خود را هرچه بیشتر با آن حکومت موعود و شاخصه‌های آن تطبیق دهند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

قرآن کریم

۱. آشوری، داریوش، **تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ**، مرکز اسناد فرهنگی آسیا، تهران، ۱۳۵۷.
۲. آقابخشی، علی، **فرهنگ علوم سیاسی**، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۵.
۳. ابن حیون، مغربی، نعمان بن محمد، **شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار**، تحقیق و تصحیح: حسینی جلالی، محمدحسین، انتشارات جامعه مدرسین، ۳ جلدی، چاپ اول، قم، ۱۴۰۹ق.
۴. ابن طاووس، علی بن موسی، **التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن**، تحقیق و تصحیح: مؤسسه صاحب‌الامر، مؤسسه صاحب‌الامر، چاپ اول، قم، ۱۴۱۶ق.
۵. ابوالقاسمی، محمدجواد، **به سوی توسعه فرهنگ دینی در جامعه ایران**، عرش پژوه، تهران، ۱۳۸۴.
۶. اربلی، علی بن عیسی، **کشف الغمّة فی معرفة الأئمة**، تحقیق و تصحیح: رسولی محلاتی، سیدهاشم، ۲ جلدی، چاپ اول، تبریز، ۱۳۸۱ق.
۷. بشیری، حسین، **آموزش دانش سیاسی**، مؤسسه نگاه معاصر، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۱.

۸. بهروزی لک، غلامرضا، سیاست و مهدویت، حکمت رویش، چاپ اول، قم، ۱۳۸۴.

۹. پهلوان، چنگیز، فرهنگ‌شناسی (گفتارهایی در زمینه فرهنگ و تمدن)، پیام امروز، تهران، ۱۳۷۸.

۱۰. جعفری، یوسف، راه‌های گسترش و تعمیق فرهنگ مهدویت در خانواده، پایان‌نامه سطح ۳، مرکز تخصصی مهدویت.

۱۱. حرّ عاملی، محمدبن حسن، إثبات الهداء بالنصوص والمعجزات، انتشارات اعلمی، ۵ جلدی، چاپ اول، بیروت، ۱۴۲۵ق.

۱۲. ———، وسائل الشیعه، تحقیق و تصحیح: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۳۰ جلدی، چاپ اول، قم، ۱۴۰۹ق.

۱۳. حویزی، عبدعلی‌بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، تصحیح: رسولی محلاتی، سیدهاشم، اسماعیلیان، ۵ جلدی، چاپ چهارم، قم، ۱۴۱۵ق.

۱۴. درویشی، امید، تأثیر متقابل دفاع مقدس و فرهنگ مهدویت، فصلنامه انتظار موعود، سال هشتم، شماره ۲۷، زمستان ۱۳۸۷. علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱۵. سلمان، محمد، آرمان‌شهر مهدوی در اندیشه سیاسی اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، قم، ۱۳۹۶.

۱۶. شریف‌الرضی، محمدبن حسین، نهج البلاغه، ترجمه: دشتی، محمد، مشهور، چاپ اول، قم، ۱۳۷۹.

۱۷. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، کمال الدین و تمام النعمه، تحقیق و تصحیح: غفاری، علی اکبر، دارالکتب الاسلامیه، ۲ جلدی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۹۵ق.
۱۸. طبرسی، احمد بن علی، الإحتجاج علی اهل اللجاج، تحقیق و تصحیح: خراسان، محمد باقر، نشر مرتضی، ۲ جلدی، چاپ اول، مشهد، ۱۴۰۳ق.
۱۹. طوسی، محمد بن حسن، الغیبه، تحقیق و تصحیح: تهرانی، عبدالله و احمد ناصح، علی، دارالمعارف الاسلامیه، چاپ اول، قم، ۱۴۱۱ق.
۲۰. عباسی، فرج الله، آسیب شناسی جامعه منتظر در آینه روایات، مرکز نشر کتاب، قم، ۱۳۹۵.
۲۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۱.
۲۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق و تصحیح: غفاری، علی اکبر و آخوندی، محمد، دارالکتب الاسلامیه، ۸ جلدی، چاپ چهارم، تهران، ۱۴۰۷ق.
۲۳. کوئن، بروس، مبانی شناسی، ترجمه: توسلی، غلامعباس و فاضل، رضا، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۶.
۲۴. متقی زاده، زینب، آسیب شناسی فرهنگ مهدوی در عصر جهانی شدن، فصلنامه انتظار موعود، سال نهم، شماره ۳۱، زمستان ۱۳۸۸.
۲۵. مجدی، حسین، آرمان شهر صاحب الزمان، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، چاپ اول، قم، ۱۳۹۷.
۲۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، چاپ دوم، بیروت، ۱۴۰۳ق.

۲۷. معین، محمد، فرهنگ معین، انتشارات امیرکبیر، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۶۰.

۲۸. مفید، محمدبن محمد، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، تحقیق و تصحیح: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، کنگره شیخ مفید، ۲ جلدی، چاپ اول، قم، ۱۴۱۳ق.

۲۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، ۲۷ جلدی، چاپ دهم، تهران، ۱۳۷۱.

۳۰. موسوی همدانی، محمدباقر، ترجمه تفسیر المیزان، انتشارات جامعه مدرسین، ۲۰ جلدی، چاپ پنجم، قم، ۱۳۷۴.

۳۱. نعمانی، محمدبن ابراهیم، الغیبه، تحقیق و تصحیح: غفاری، علی اکبر، نشر صدوق، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۷ق.

۳۲. نیلی نجفی، بهاء‌الدین، سرور أهل الإیمان فی علامات ظهور صاحب الزمان، تحقیق و تصحیح: عطار، قیس، دلیل ما، چاپ اول، قم، ۱۴۲۶ق.

۳۳. یزدی حائری، علی، إلزام الناصب فی إثبات الحجّة الغائب عجل الله تعالی فرجه الشریف، تحقیق و تصحیح: عاشور، علی، مؤسسه الأعلمی، ۲ جلدی، چاپ اول، بیروت، ۱۴۲۲ق.